

Kynnys ry:n lausunto koskien uuden vammaispalvelulain (675/2023) soveltamisalan tarkentamista

Yhteiskunnan kustannuksia säästää aina se, että ihmiset saavat heille sopivat, tarkoituksenmukaiset ja oikea-aikaiset palvelut. Tällöin säästytään raskaammilta palveluilta ja kustannusten siirtämiseltä sektorilta toiselle. Palvelut mahdollistavat myös aktiivisen kansalaisuuden ja osallisuuden, joilla itsessään on kustannuksia vähentävä vaikutus. Lain vaikutusarviointia tulisikin tehdä laaja-alaisemmin myös kustannusten näkökulmasta.

Vammaispalvelulailla ei ole tarkoitus paikata muun lainsäädännön tai palvelujärjestelmän puutteita. Kuitenkaan laista ei tule säätää liian tiukkarajaista, joka saa aikaan jälleen väliinpuotoajaryhmiä. YK:n vammaissopimusta ei myöskään pidä tässä suhteessa ylitulkita eli että se asettaisi vammaisten henkilöiden välille tarkkoja rajoja. Jonkinasteinen ikääntymisrajaus voisi käytännössä vahvistaa ja helpottaa tulkintaa vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain välillä. Ikääntymisrajauksessa on kuitenkin riski sille, että soveltamiskäytännössä ikä otetaan ainoaksi tai painavimmaksi soveltamisperusteeksi. On huomattava, että myös vammaisen henkilö ikääntyy ja ikääntynyt henkilö voi vammautua. Myös ikääntyneellä vammaisella henkilöllä tulee olla oikeus vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. Tämän tulee vahvemmin näkyä laissa sekä lain perusteluissa.

Laista (675/2023) poistetun ikääntymisrajausten muotoilu oli perustuslain kannalta ongelmallinen. Perustuslain syrjintäkiellon huomioonottava ja erityislain asemaa turvaava muotoilu voisi olla: *”Avun ja tuen tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta ja yleisestä vanhuudesta johtuvasta sairaudesta tai rappeutumisesta.”* Soveltamisalaa koskevaan pykälään olisi syytä lisätä viittaus perustuslain 6 § 2 momenttiin ja tätä kautta ohjata lain tulkintaa myös yksittäistapauksissa perustuslain mukaiseksi. Lisäksi lain perusteluilla tulee vahvemmin ohjata soveltamista perustuslain ja lain tarkoituksen mukaiseksi sekä avata näiden välistä suhdetta perusoikeusmyönteisesti ja YK:n vammaisoikeussopimuksen kannalta.

Soveltamisala ei voi olla YK:n vammaissopimuksen vastainen ja haluamme korostaa nykyisten väliinpuotoajien asemaa. Jos eri vammaryhmät mainitaan laissa, tulee niiden sisältää myös sosiaalinen vamma. YK:n vammaiskomitea on melko yleisesti käyttänyt kattokäsitettä ”psychosocial disabilities” kuvaamaan psyykkisiä ja neuropsykiatrisia häiriöitä ja viitannut samassa yhteydessä usein esimerkiksi autismikirjon ihmisiin. Psykkiset ja sosiaaliset toimintakyvyn rajoitteet ovat myös luonteeltaan siinä määrin erilaisia, että niiden huomiointi erikseen soveltamisalassa on perusteltua ja selkeyttäisi lain soveltamista. Sosiaalisen toimintarajoitteen huomioiminen soveltamisalassa vähentäisi nykytilanteessa yleisiä väliinpuotoamisia sekä raskaampien palvelujen tarvetta.

Hyvinvointialueiden yhdenmukaista tulkintaa heikentää nykyisen lain 2 § 2 momentin mukainen muotoilu, joka tarkoittaa, että vammaispalvelulaki olisi toissijaisesti sovellettava laki. Tosiasiassa kuitenkin lakia olisi tarpeen soveltaa ensisijaisesti tilanteessa, jossa vammaispalvelulain mukaisen palvelun myöntämiskriteerit täyttyvät. Käytännön soveltamistilanteessa lakia tulee tulkita vammaisen henkilön edun mukaisesti ja tästä periaatteesta tulee epäselvyyksien välttämiseksi säätää vammaispalvelulaissa. Asiakkaan etua tulee tulkita myös suhteessa palvelun maksuttomuuteen silloin, kun henkilö täyttää vammaispalvelulain kriteerit ja hänellä on palveluun subjektiivinen oikeus. Vammaiset henkilöt tarvitsevat palveluja usein koko elämänsä ajan ja palvelujen tarve on aina vähintään pitkäkestoinen. Palvelun maksuttomuudella toteutetaan tällöin yhdenvertaisuutta ja lain tarkoitusta. Sosiaalihuoltolain mukaisia maksullisia palveluita järjestämällä henkilö voidaan usein käytännössä tuomita köyhyyteen ja palveluita ei ole tosiasiallisesti mahdollisuutta käyttää.

Olisi myös tärkeä säätää vammaispalvelulain mukaisten palveluiden suhteesta toisiinsa. Palveluiden ja tukitoimien valinta tulisi tehdä sen perusteella mikä vammaisen henkilön mukaan parhaiten edistää hänen itsenäistä elämäänsä. Tällä on myös kustannuksia ja muita palveluita säästävä vaikutus. Lisäksi on tarpeen tarkentaa 2 § 1 momentin 3) kohdan ilmaisua *”edellyttää välttämättä tämän lain mukaisia palveluita”*. Kohta vaatisi lisäyksen *”Palvelu on välttämätön myös silloin, kun henkilö ei pysty vammaan vuoksi ilman kohtuutonta aikaa ja vaivaa suoriutumaan toimistaan.”*

Lisätiedot: Annina Heini (annina.heini@kynnys.fi, p. 0409401399) ja Mika Välimaa (mika.valimaa@kynnys.fi)